

MEGKÖVEZETT MÁRTIR, SZAKMÁNK VOLT "NYILAS" VEZÉRE,

VITÉZ SZILÁGYI-ILLOSVAY LAJOS

Jerôme René

Valamit kerestem és az ERDÉSZETI LAPOK 1910-es évfolyamát lapozgatva, megakadt a szemem egy néven: Illosvay Lajos. Mint I. éves hallgatót kizárták egy félévre Selmecen a főiskoláról. Képviselőválasztási korteshadjárata beveredett az ifjuság, és ennek során éjjeli macskazenét adtak Kuti rendőrkapitány- és újságszerkesztőknek. Ebből lövöldözés kerekedett, két kalapon lyukat ütöttek a golyók, egy pedig a szembeni ablakon átjutva az egyik hallgató ágyában pihent meg. A rendzavarásért a főiskolai fegyelmi bizottság két hallgatót félévre kizárt, ötöt megrótt, mire másnap betörték a rektor házának utcai ablakai. A rend végül is a főiskolának kéthónapi szüneteltetése után állt helyre /1/.

Ismerős volt a név, gyorsan utánanéztam az egyetemi levéltárban, és láttam: "Az 1890. június 8-án, Tiszaujlakon /Ugocsa m./ született Illosvay Lajos Szatmár-Németin tett gimnáziumi érettségi után 1910-ben iratkozott, főiskolai tanulmányait Selmecbányán 1914-ben végezte /végig jeles szorgalommal és általános jó eredménnyel/, az 1917. évi őszi erdészeti államvizsgán már mint a M. kir. Erdőhivatalnál Temesvároton, Fehértemplom állomáshelyen szolgálatban álló egyhanguan képesített erdőmérnöki oklevelet kapott"/2,3,4./.

Semmi kétség - annak a nevére bukkantam véletlenül, akivel az 1930-as évek elején személyesen is megismerkedhettem, később hivatali főnököm is lett rövid ideig, és tragikus sorsa szemem előtt zajlott le.

Ismeretségünk Kaán Károly közvetlen utódjának - Pfeiffer Gyulának - hivatali előszobájában kezdődött. Itt főerdőmérnöki rangban, már mint vitéz Szilágyi-Illosvay Lajos látta el a Földmívelésügyi Minisztérium erdészeti főosztályfőnöke titkárnak feladatait.

Rendkívül élénk, hazáját és szakmáját lobogó lángolással szerető, lírai alkat volt. Mélyen vallásos katolikus lelkülete jól találkozott Pfeifferével. Hivatali és társadalmi munkájában fáradhatatlan. Élénk tevékenységet fejtett ki a Széchenyi Szövetségben és más, jobboldali szervezetekben. Költői vénája volt, és ebben a korra is jellemző irredenta érzelmek nyilvánultak meg. Mindez jól tükröződik egyik ránkmaradt írásában, annak az előadásának szövegében, amit 1930 karácsonyának másnapján tartott a karácsonyfáról egy minisztériumi

előadássorozat keretében /5/.

A 30-as évek végén sorra jelentek meg a "zsidó"-törvények. Végrehajtásukként számos mező- és erdőgazdasági ingatlan került elkobzásra. Ennek lebonyolítására, állami vagyonkénti üzemeltetésük folytatására a kormány szervezetet hozott létre, és irányítását a minisztériumban az államerdészeti igazgatóság keretében alakított I/C, "Erdőbirtokpolitikai és ingatlanforgalmi Főosztály"-ra bízta. A főosztály vezetőjének a miniszter /6/ Ilosvayt nevezte ki. Az ágazat irányító apparátusában akkortájt minden ellenézés nélkül megfért egymással Mária-kongregációs és gallileista, zsidó vegyesházasságban élő és minden egyéb alapbeállítottságu. Ebből a társaságból választotta ki a miniszter a feladat végzésére Ilosvayt. Ő az embertelenségek ellen szívében tiltakozva, de fellelkessedve az erdőknek ily módon legalább részbeni államosításán - vállalta a feladatot. Kaán Károly tanítványa volt, aki azt vallotta /a szakma nagy részével együtt/, hogy:

"erdő nem való, csak az állam soha el nem muló kezébe!"

A német fasizmus megítélésében eleinte elbővültek a visszakapott területek, és irredenta álmainak teljesülését a háború győzelmes befejezésétől várta. Pedig a kezdeti sikerek után a háború még szovjet földön, de mind közelebb került határainkhoz. A szövetségesek részéről megkezdődött a háttérháznak rendszeres légi nyugtalanítása. Ilosvay úgy látta, hogy a főosztály zavartalan munkája az állandóan visszatérő légiriadók között a fővárosban nem biztosított, így azt 1944 tavaszán kitelepítette Diósjenőre, egy elkobzott, 1000 hektárnyi mezőgazdasági és ennek többszörös nagyságát kitevő erdőgazdasági birtokra. Az intézkedés helyességét később saját Benczur utcai lakásának pusztulása igazolta. Egy nappali bombatámadás után a többemeletes ház pincéjében meghúzódott lakók iszonyu dördülést követően a sűrű por és füst eloszlásával fejük felett a kék ég egy darabkáját pillanthatták meg /7/.

Diósjenőn békésen teltek a napok. Az erdő Jurcsek Béla földművelésügyi miniszter vadászterülete lett, és itt látta vendégül a szarvasbőgési szezonra többek között Weesenmayer német birodalmi helytartót is. Az uralkodó szemléletre jellemzően, Ilosvay a vendéget újabb hadosztályok bevetésének szorgalmazására biztatta. /Talán frissen a felavatott tüzerfőhadnagy, kisebbik fiának a Vár későbbi ostromakor elszenvedett hősi halálának előérzetét igyekezett elhessenteni vele. /A kormányzó kiugrási kísérlete a vidéken csendben zajlott le.

A szomszédos Tolmácson állomásozott német harcegység lábhoz tett fegyverrel, nyugodtan várta a fejleményeket. A fővárosban másnap megtörtént a nyilas hatalomátvétel. Szálasi kormányában a zöld nyilaskeresztes gróf Pálffy Fidél lett a magyar királyi földmivelésügyi miniszter, és mindjárt nekilátott minisztériuma átszervezéséhez. Ilosvay éppen atyjától örökölt felvidéki birtokán volt távol, amikor egy nap dr. Kovács Ernő - Ilosvay hivatali helyettese - azzal tért haza Budapestről, hogy megtörtént az átszervezés, Ilosvayt kívánja a miniszter az erdészet élére! Estére megérkezett Ilosvay, Kovács a kastélyparkban várta, és a kocsiból kiszállóval azon sebtiben közölte a hirt.

- Fiam, nem vállalom! - tört ki a szó a meglepett Ilosvayból.

A nyilaskeresztes erők fellépését szívből elítélte, szolgálatukra magát képtelennek tartotta. Álmatlanul áttöprengett éjszaka után együtt mentek be kora reggel Budapestre, a minisztériumba. Itt az ellenkezésre megbolydult az ágazat. Mindenki a megbízás elfogadása mellett volt, mert nagyon félték az esetleg kívülről hozandó pártebertől, és Ilosvayt mindenki örömmel fogadta volna. A visszautasítást a miniszter már meghallgatni sem volt hajlandó. Itt már nem vállalásról, csak engedelmességről lehetett szó. A minisztérium átszervezéséről szóló elnöki rendelet /8/ egy héttel a kormányzó lemondása és Szálasi hatalomátvétele után már meg is jelent. Ennek értelmében a földmivelésügyi miniszter, gróf Pálffy Fidél négy felülvizsgálati csoportot alakított. Ebből egyet magának tartott fenn, a többi háromból egyet - az erdészeti, vadászati főosztályokat és a Faforgalmi Központot - Ilosvay felügyelete alá helyezte. Így lett ő a nyilas kormányzat erdészetének államtitkári jelentőségű, botcsinálta legfőbb személyisége, szakmánk "nyilas" vezére.

Rendkívül letörtén ért haza, de csakhamar megelevenedett. Elborították a feladatok. A szovjet csapatok még szeptember 23-án átlépték a magyar határt. Megindult a visszakapott keleti területekre telepített magyar erdészeti szervek menekülése az ország belseje felé. A Kárpátok visszatartó erejében csalódva a Duna vonala látszott az utolsó szalmaszálnak. Később már Diósjenő sem látszott biztonságos helynek, Ilosvay így itteni főosztályát 1944 őszén a nyugati határszélre menekítette. Ő maga törzskarával Sopronba tette át székhelyét, és itt zsufolódott az erdészeti menekülők legnagyobb része. Ide települt a kormány is, és tartott december 1-én országgyűlést, de Sopron lett az angol-szász légitámadások célpontja is. A december 6-i irtózatosszönyegbombázás után Ilosvay közvetlen embereivel Osliba menekült, majd a miniszterrel való hosszas tárgyalások eredményeként március 26-án kíséretével és lo tagu család-

jával /a tizedik gyermeke két nappal előtte született/ az országot elhagyni kényszerült /9/. A miniszter gépkocsival, Ilosvayék három teherautóval, három személygépkocsival, három, Kárpátaljáról menekített erdészeti fogattal és hét, Ilosvay előző évben örökölt birtokáról menekített lóval hurcolkodtak. Kőhidáról indult a menet csikos ruhájú rabok sorfala között, és haladt csigalassúsággal az összezsufolódott, kocsikkal eltömött utakon. A Semmeringen volt az első igazoltatás. Mindenféle igazolványokat kértek, majd utközben "igénybevettek" tőlük tartalék üzemanyagot, gépkocsit, fegyvert, távcsövet, Salzburgba már csak a legszükségesebbel érkeztek a fogatok. Ott Münchenből kellett befogadási engedélyt kérni. Azt is megszerezve a további irányítás: Beureuth, de utközben közölték, hogy már elesett. Így mentek, amíg szembe nem találták magukat fehérscillagos amerikai tankokkal. A "felszabadulást" egy bajor tanyán ünnepelték.

Ilosvay személye a megszállóknak gyanús volt. Két hétre elvitték a landshuti börtönbe, majd a platlingi menekülttáborba.

Közben szétszéledt a csoport. A nagymama meghalt, dr. Kovács Dél-Amerikában kötött ki, többen hazajöttek, míg végül Ilosvay maga megmaradt családjával és a kivitt kincstári fogatokkal, lovakkal 1946 februárjában "egy szál ruhában, nincstelenül" hazaérkezett. A fogatokat becsülettel visszaszolgáltatta, de itthon semmi támogatásra nem számíthatott. Lakása nem volt, állásba vissza nem helyezték, nyugdíjat nem kaphatott. Egy távoli rokon jóvoltából Zalabéren huzta meg magát. Beállt a termelőszövetkezetbe szekerezni. 75 %-os, első világháborús hadirokkantként szódavizet fuvarozott megmaradt két lovával. Számptalan kegyelmi kérvényére nem kapott felmentést, nyugdíjat nem ítéltek meg számára. Így ment ez 1952-ig, amikor is felmondott neki a tsz.- ezentul gépkocsin hordták a szódát. Ekkor személyesen jött fel a minisztériumba, és a Zalacsányon megüresedett erdészetvezetői állást szerette volna megkapni. Az akkori politikai helyzet ezt eleve reménytelenné tette, végül is az ERDŐKÉMIA Vállalatnak, iránta erkölcsi elkötelezettséget érző igazgatója - Szalontai Béla - oldotta meg a kényes kérdést, munkásként irodai szolgálatra alkalmazta a zalaegerszegi üzemében /lo/. Itt dolgozta le a minimális nyugdíjra jogosító tíz évet. A zalabéri nedves, penészes szobácskából szintén rokoni segítséggel később Kispestre költözhetett feleségével. A vállalat nyugdíjasként is alkalmazta. Naponta járt be a Veres Pálné utcai központba, munkaidő előtt betérve az egyetemi templomba korai misére. Ha nem akadt ministráns, még 79 éves korá-

ban is odaállt az oltár mögé. Rá egy évre, 1970-ben hunyt el. A vállalat saját halottjának tekintette, s eltemettette a rákoskereszturi temető 179-es parcella 2.sor, 23-as sírjába. Itt nyugszik az öt év múlva követő felesége és a két évre rá elhunyt nagyobbik fia is. A végtisztesség szomorú kötelezettségének a család nevelt lánya tett eleget, akinek még két gyermekét is el kellett temetnie.

Iszonyu sors! A pályán való indulását, akkori reményeit maga rögzítette a IV. éves tanulmányutjokról készített beszámolójában.

Ennek utolsó bekezdése:

"Vezetőink megragadtak minden alkalmat, hogy bennünk szakunk iránt a szeretetet és tudásunkat növeljék s mély lelkesedéstől áthatva körvonalazták azokat a kereteket, melyek között erdészetünknek a jövőben mozognia kell. E lelkesedéstől áthatva reméljük, hogy bennünk az elvetett mag termékeny talajra fog találni s vezetőink nyomdokain haladva, méltó utódaikká válhatunk" /11/.

Semmi kétség, hogy ezek a vezetők valóban mindent megtettek a jó indításhoz - egyikük Jankó Sándor, a másik Krippel Móricz volt -, de a haladást az első világháború, az erdészetet leginkább sújtó trianoni békediktátum szabta meg. Hatalmas lelkierő, kitartás, szorgalom vitte mégis előbbre, egészen a csucsig. Eljutott a magyar erdészek által elérhető legmagasabb fokig. De milyen körülmények között és milyen áron?! A csucson valósihatta volna meg - más körülmények között - ifjúkori álmait, szolgálata alatt kialakult elgondolásait, s teljesedhettek volna reményei. E mögött a csucs mögött azonban csak feneketlen szakadék tátongott, amibe belelöktek és amiből kiemelkedni többé nem engedte a világrésznyi kiterjedésű társadalompolitikai kísérlet, megcsufolva minden addig szentnek felismerttet, majd csak később belebukva téveszméibe. Így lett Ilosvayból mártír, a ráhulló kövek sulya alatt. Elégtétele legyen legalább ennek felismerése, tudatosulása....

FORRÁSOK

- 1/ A selmeczbányai főiskolai hallgatók sztrákja. Erdészeti Lapok /EL/ 1910.522-527.p.
- 2/ EFE Levéltára, Sopron. Az 1909/10. évi hallgatói főkönyv. 71.lapszám.
- 3/ Uo. Index az 1910. évre. 50. sorszám.
- 4/ Uo. Az 1917. évi őszi erdészeti államvizsga jegyzőkönyve. 2009.sorszám.

- 5/ Vitéz SZILÁGYI-ILOSVAY Lajos m.kir.főerdőmérnök: Rádióelőadás a karácsonyfáról. EL. 1931. 113-116.p.
- 6/ Erdészeti Zsebnaptár az 1943. évre. II. 483. old.
- 7/ Bélaváry Mihály erdőmérnök, szemtanu személyes közlése 1944 őszén.
- 8/ 6992/1944. M.sz. rendelet. Földmivelésügyi Értesítő 1944. 21. szám. /nov.10./
- 9/ Valkovszky Mária Magdolna 1990. május 28.-án kelt levele az FM. Erdészeti Főosztály vezetőjének. /EFF. 20562/1990.sz./
- 10/ Szalontai Béla személyes közlése. /1981./
- 11/ ANTALÓCZY János - ILOSVAY Lajos: Tanulmányut Zólyom megyében. EL. 1913. 181-189.p.